

УДК 82.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-2-27>**Антон КУТОВИЙ,**

orcid.org/0009-0001-1557-7000

аспірант кафедри зарубіжної літератури

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

(Дніпро, Україна) kutovyi.a@gmail.com

ЛІТЕРАТУРНІ ВИМІРИ «НОВОГО ГУМАНІЗМУ»: ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОСТГУМАНІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ В СУЧАСНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Статтю присвячено дослідженню теоретичного аспекту відтворення ідей та концепцій філософсько-світоглядної парадигми «нового гуманізму» в художній літературі к. XX – поч. XXI ст. Вивчення не лише особливостей взаємодії «нового гуманізму» як групи пост-антропоцентричних течій в сучасній західній філософії, але й відповідного літературного процесу епохи постмодерну є перспективним та становить науковий інтерес через недостатній ступінь опрацювання й висвітлення цих питань в національних літературознавчих дослідженнях, у порівнянні з актуальними роботами іноземних профільних дослідників в полі історії й теорії літератури та літературної критики.

У статті надаються точки зору провідних вчених-літературознавців, філософів та культурологів щодо вказаної проблеми: Стефана Гербрехтера, Мануелли Россіні, Івана Каллуса, Пітера Боксолла, Прамода К. Наяра, Донни Р. Вайт, Серенелли Йовіно та інших дослідників; вказано останні літературознавчі наукові та науково-публіцистичні публікації за темою; розглянуто, окрім іншого, шляхи реалізації ідей та концептів, що їх відносять до групи течій «нового гуманізму» (постгуманізму, філософського постгуманізму, метагуманізму тощо) у сучасній художній літературі на прикладі романів «Do Androids Dream of Electric Sheep?» Філіна К. Діка, «The Road» Кормака Маккарті, «Never Let Me Go» Кадзуо Ішігуро та «Zone One» Колсона Вайтхеда; окреслено інші ключові для літературознавчого дискурсу характеристики постгуманістичного філософського погляду на сутність та єство людини; нарешті, розглянуто постструктуралістський за своєю суттю принцип універсального постгуманістичного прочитання художнього тексту з позиції «іниості» (otherness). За результатами проведеного аналізу корпусу наукових праць профільних дослідників за темою встановлено, що в художній літературі кінця XX – початку XXI ст. – зокрема, фантастичній – наявне чітко окреслене постгуманістичне ідейне ядро, яке висвітлює актуальні для сучасного міждисциплінарного дискурсу про оновленні форми гуманізму теми та проблеми й відповідає тим напрямкам, які формуються та розвиваються на даному етапі триваючої дискусії про природу людини.

Ключові слова: гуманізм, художня література, постгуманізм, новий гуманізм, рецептивна естетика, гуманітаристика.

Anton KUTOVYI,

orcid.org/0009-0001-1557-7000

PhD student at the Department of Foreign Literature

Oles Honchar Dnipro National University

(Dnipro, Ukraine) kutovyi.a@gmail.com

LITERARY DIMENSIONS OF “NEW HUMANISM”: WAYS OF IMPLEMENTATION OF POSTHUMANIST THEORY IN CONTEMPORARY FICTION

The article is devoted to the study of the theoretical aspect of the implemetation of ideas and concepts realted to the philosophical and worldview paradigm of the so-called «new humanism» in the fiction of the late 20th and early 21st centuries. Such a study of not merely the peculiarities of the «new humanism» as a group of post-anthropocentric schools in modern Western philosophy, but rather of the corresponding literary process of the postmodern era is promising and poses specific scientific interest due to the insufficient degree of coverage of these issues in national literary studies, in comparison to current works of foreign specialized researchers in the field of history and theory of literature and literary criticism.

The article provides the points of view of leading literary scholars, philosophers and cultural scientists on the specified problem: Stefan Herbrechtier, Manuela Rossini, Ivan Kallus, Peter Boxall, Pramod K. Nayar, Donna R. White, Serenella Iovino and of other researchers; the latest literary scientific and scientific-journalistic publications on the topic are indicated; among other things, ways of implementing ideas and concepts that belong to the group of «new humanism»

(posthumanism, philosophical posthumanism, metahumanism, etc.) in modern fiction are considered (on the examples of the novels «Do Androids Dream of Electric Sheep?» by Philip K. Dick, «The Road» by Cormac Mc Carthy, «Never Let Me Go» by Kazuo Ishiguro and «Zone One» by Colson Whitehead); other key literary discourse characteristic features of the posthumanist philosophical view on the essence of man are outlined; finally, the essentially post-structuralist principle of universal posthumanist reading of the fiction text from the position of «otherness» is considered. As a result of the analysis of the corpus of scientific works of specialized researchers on the topic it was established, that in the late 20th and early 21st centuries fiction there exists a clearly defined posthumanist ideological core that highlights topics and problems which are relevant for the modern interdisciplinary discourse on humanism renewal; moreover, such forms correspond to the directions that are formed and developed at this stage of the ongoing discussion about the nature of man.

Key words: humanism, fiction, posthumanism, new humanism, reader-response criticism, humanitarianism.

Постановка проблеми. Протягом століть в наукових колах сформувався певний консенсус щодо ролі художньої літератури в процесі розвитку гуманістичної думки, який можна вербалізувати висловом філософа-постгуманіста Прамода Наяра «література винайшла людину» (Nayar, 2014: 2). Беззаперечний історичний досвід літератури в питаннях de homine та pro homine дає змогу віднаходити витoki та простежувати трансформацію гуманістичного дискурсу крізь віки – тобто, розглядати опрацьовані в літературних творах ідеї про перемогу людини над власним єством та пошуків сенсу буття, поступове усвідомлення власної мортальності тощо.

В контексті актуальних наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. питань про розвиток нано-, інфо-, нейро-, біотехнологій, зміни клімату, втрати біорізноманіття та загрози зникнення всього живого виникає потреба в оновлених формах гуманізму, які відображали б присутні в сучасній культурі тенденції до пошуку справжньої, трансцендентальної природи оновленої людини в цей змінний час. Починаючи з 2000-х років, ці людиноцентричні течії об'єднуються в умовний напрям «нового гуманізму», також відомого в англomовних працях як «posthumanism».

Паралельно, з розвитком культури, технологій та ускладненням естетичної парадигми формується й нове розуміння ролі мистецтва в цілому і літератури зокрема. Літературні твори змінюються, еволюціонують, формуючи новий – постгуманістичний – напрям в літературній теорії та критиці, що відкриває новий простір для розвитку гуманістичного дискурсу у ХХІ ст. Притаманне сучасній гуманітаристиці еkleктичне розмиття міждисциплінарних рамок, відносна новизна досліджуваних в рамках цього процесу кола питань й мала кількість вузькопрофільних досліджень в літературознавчому полі призвели до появи певної лакуни в нашому розумінні місця та значення художньої літератури у розвитку новогуманістичних течій. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність відбору, аналізу та порівняння наявних в корпусі наукових праць розрізнених точок

зору на проблеми реалізації постгуманістичної теорії в художній літературі та рецепції літературного тексту з позицій «нового гуманізму», чому й присвячена ця робота.

Аналіз досліджень. Останнім часом, питання відтворення новогуманістичних тенденцій в літературі опрацьовувалось у низці міждисциплінарних та літературознавчих наукових праць й профільних монографій; до їх числа відносяться роботи «Posthumanism» (2018) Прамода К. Наяра, «European Posthumanism» (2018) та «Palgrave Handbook of Critical Posthumanism» (2022) Стефана Гербрехтера, Мануелли Россіні та Йвана Каллуса, «Contemporary Fiction, a Very Short Introduction» (2013) Роберта Іглстоуна, «The Posthuman that Could Have Been: Mary Shelley's Creature» (2016) Маргарити Карратеро-Гонзалес, «Science, Technology, and the Posthuman» (2015) Пітера Боксолла, «Posthumanism in Young Adult Fiction: Finding Humanity in a Posthuman World» (2018) під редакцією Аніти Тарп та Донни Р. Вайт, «Posthumanism in Literature and Ecocriticism» (2016) Серенелли Йовіно, а також праці Патрісії Кеннон, Маріни Метлок, Ферне Мерріліз, Ларса Шмайнка, Тоні М. Вінчі, Шеннона Гарві та інших.

Метою статті є огляд провідних літературознавчих концепцій в межах наукової дискусії щодо сучасних вимірів гуманістичної ідеології (пост-, нео-, трансгуманізму тощо) та спроба проілюструвати, як саме новогуманістичне ідейне ядро в художній літературі к. ХХ – поч. ХХІ ст. відповідає сучасним тенденціям, присутнім в міждисциплінарному (філософському) дискурсі про природу людини.

Виклад основного матеріалу. У праці «Contemporary Fiction, a Very Short Introduction» (2013) Роберт Іглстоун лаконічно маніфестує головну гуманістичну особливість літератури фразою «literature thinks» (Eaglestone, 2013: 1) – тобто, «досліджує, переживає, вивчає ідеї» (Eaglestone, 2013: 1) (тут і надалі переклад авторський – А. К.) в усій їх заплутаній складності та повноті, і в будь-якому випадку, за Іглстоуном, «те, як література мислить» (Eaglestone, 2013: 1) напрямом,

нероздільно пов'язано з нашим буттям, з буттям людини: «Literature is how we make ourselves intelligible to ourselves» (Eagleton, 2013: 1). Так, художня літературна творчість є необхідною для розвитку та еволюції людини, оскільки саме через неї ми визначаємо, хто ми є насправді.

Підвищення уваги до питань «про людину» та оновлення гуманістичної парадигми в західно-європейських та північно-американській літературах припадає на період після 1945 року, коли, через опрацювання страшного досвіду світових війн, відбувається неминучий критичний аналіз уявлень людини про себе як про цивілізовану розвинену істоту з послідовним закладанням основ для зародження нової постгуманістичної риторики та естетики (Voxall, 2015: 130). Ці культурні процеси напряму вплинули на світовідчуття митців, творчість яких й формує напрями в філософії та мистецтві другої половини й кінця ХХ століття – постмодернізму, постструктуралізму, постколоніалізму тощо (Herbrechter, 2020: 4).

Літературні тексти стають основою, контейнером для розробки та окреслення нових антропоцентричних й людинознавчих теорій, і кожен наступний текст пропонує власно авторський унікальний спосіб формулювання тих чи інших припущень, приєднуючись до універсальної інтертекстуальної матриці знань про людину. За Хербрехтером, «літературне» та література як триваючий дискурс та як інституція з власною характерною гуманістичною, сучасною, ліберальною історією спроможна, хоч і в теорії, говорити про будь-що (Derrida, 1992: 39), а значить – постійно досліджує межі дозволеного та забороненого в суспільстві і долає обмеження соціуму як системи. На думку дослідника, питання про те, де саме проходять ці суспільні, етичні, моральні кордони залишається одним із центральних і для літератури постгуманізму (Herbrechter, 2015: 2), яка часто ставить під сумнів саму іманентну природу людини.

Художня література спекулює уявними страхами та бажаннями людини в тому плані, що вона виходить з критичного розуміння існуючого світу, і має здатність провокувати роздуми про інші світи та реальності, а у випадку постгуманізму – навіть такі, де центральне місце посідають істоти альтернативної природи. Набутий в результаті літературний досвід допомагає нам краще пізнавати нашу власну існуючу дійсність без необхідності досягнення описаної в тому чи іншому творі стану реальності. В цьому й полягає цінність художньої літератури як простору для окреслення та розробки нових ідей, наочної перевірки філософських концепцій дійсності: не випадково, весь

спектр наук про людину та художня література протягом історії людства були та залишаються невіддільними один від одної.

Дослідження того, як постгуманістичні теорії знаходять відображення в літературі є важливим з декількох причин. Кетрін Хейлз пише: «Літературні тексти, звичайно, не є просто пасивними провідниками. Вони активно формують розуміння про те, чого варті технології та яке значення мають наукові теорії в культурних контекстах» (Halyes, 1999: 21). Вони мають справу з моральними та культурними наслідками, які загально визнані стрибки науково-технічного прогресу далеко не завжди можуть передбачити. «В той час, як ці досягнення стають частиною тематичного, ідейного, концептуального змісту літературних творів, так само й література впливає на наукові теорії; між ними є перехресні течії, в центрі яких – розповідь, оповідання (narrative)» (Halyes, 1999: 21).

Аніта Тарр та Донна Вайт зауважують, що транслювати теорії та ідеології найкраще через розповідь історій: так, «немовлятам прищеплюються певні ідеологічні установки за допомогою історій, які їм розповідають і читають» (Tarr, White, 2018: 14); проте, на відміну від дітей, дорослий міркуючий читач може піддати подані концепції критичному когнітивному аналізу, що робить літературні тексти та процес ознайомлення з ними тим ціннішим (Tarr, White, 2018: 15).

За Полом Шиеном, одним з питань, що знаходиться в центрі інтересів сучасного читача науково-фантастичної та, в цілому, прогностичної літератури постгуманістичного поля й виступає предметом її дослідження, є проблема створення та розповсюдження т. зв. «постгуманістичних тіл» (Herbrechter, 2020: 3) (андроїдів, клонів, кіборгів тощо). Нас цікавить саме відповідна літературна реакція на «специфічні технологічні результати мислення через людину та поза її межами» (Herbrechter, 2020: 3), які призводять до нової «досконалості людини» крізь «постгуманізацію» (людського та навіть тваринного) тіла, що Шиєн пов'язує з остаточним «утвердженням постлюдського безмежного бажання» (Sheehan, 2015: 250).

Так, у сучасній художній літературі виникають та розроблюються питання, які за своєю природою збігаються зі сферою інтересів метагуманізму (синтезу технологічного постгуманізму, постанатомізму та метагуманності), який досліджує «мутуючі, клоновані техно-тіла» (Herbrechter, 2020: 3), і пов'язаними з ним пересторогами щодо «інформаційної дематеріалізації та медіатизації» (Herbrechter, 2020: 3). В межах цього напряму, Пол Шиєн розрізняє чотири поточні

форми постлюдських тіл як «пост-родових (post-generic) архетипів» (Sheehan, 2015: 255), що з'являються в художній літературі другої половини 20го – початку 21го століття і можуть бути класифіковані відповідно: кібернетичне тіло, клоноване тіло, тіло людоджера і тіло зомбі (Herbrechter, 2020: 3).

Для кожного з членів цієї класифікації знаходимо відповідні твори-репрезентанти в сучасній фантазійній англійській прозі. Так, навколо першого архетипу – тіла кібернетичного – побудовано оповідь в антиутопічному романі американського фантаста Філіпа К. Діка «Do Androids Dream of Electric Sheep?» 1968 року, який стосується центральних метафізичних проблем людської суб'єктивності та онтології в епоху розвинених біотехнологій і штучного інтелекту (Tamminen, 2018). У пост-апокаліптичному світі роману цивілізація майбутнього звертається до споживацького використання андроїдів – штучно створених тіл-реплікантів – для задоволення і обслуговування власних потреб, ігноруючи людську складову цих створінь та їх унікальність. Сповнений глибокої критики трансгуманістичних прагнень людини, роман вказує на помилковість антропоцентричного світогляду та хибність його цінностей в складному питанні виходу людини як виду за кордони власних земних біологічних обмежень. В центрі дискурсу опиняється боротьба й конкуренція андроїдів та людей за право вважатись «справжніми» й жити власним життям, і з розвитком дії читач з перспективи головних героїв Декарта та Ісідора приходять до справді постгуманістичного усвідомлення ілюзорності кордонів того, що ми вважаємо притаманним лише людині – етики, почуттів, самосвідомості, вибору та людяності.

Схожий, і, відночас, більш глибокий погляд на сутність антропоцентричних проблем в контексті протиставлення транс- та постгуманістичної ідеологій представлений у романі «Never Let Me Go» Кадзуо Ішігуро 2005 р., головна дія якого будується навколо концепції клонових тіл (що відповідає другій ланці класифікації Шиена. Так, клоновані «особистості» у соціумі Ішігуро слугують вищій меті – стати донорами органів, необхідних для виживання «справжніх» у порівнянні з ними людей. Спостерігаючи за долею головних героїв Рут, Томмі та Кейт читач бачить повний шлях клонів від дитинства до виконання ними їх ультимативної утилітарної функції та смерті, разом з усім спектром екзистенційних переживань, розчарувань та епіфаній, притаманним людині в класичному розумінні цього слова; з провалом гума-

ністичного експерименту, який мав місце в стінах школи Гейлшем, в романі ставляться під питання та в душі критичного постгуманізму руйнуються й гуманістичні ідеали антропоцентричної моделі майбутнього (Santi, 2021).

Більш страшні та крайні форми деконструкції гуманізму крізь «тіло людоджера» знаходимо в романі «The Road» Кормака Маккарті, 2006 р. Канібалізм як явище в культурі нерозривно асоціюється з трансгресією й відкиданням існуючих соціальних та цивілізаційних законів через певний моральний злам, що пов'язаний з виходом індивіда за межі власне людського й людяного «я»; це, в свою чергу, означає, що він та споріднене йому поле концептів потрапляють в поле зору сучасного критичного постгуманізму як наукового філософського дискурсу, що опікується саме такими проблемами – проблемами трансформації застарілих гуманістичних ідей в сучасному світі та світі майбутнього під тиском тих чи інших новітніх факторів. В романі Маккарті таким чинником стає падіння цивілізація внаслідок невідомого катаклізму та майже цілковите знищення усього живого. Головні діючі особи, тато та син, представлені ізольованими носіями класичних людяних цінностей в світі, в якому поняття моралі відстунє: на це вказує й рефрен «the good guys», який декілька разів зустрічається у тексті як власна характеристика героїв. Світ роману не залишає сумніву, що антропофагія як вища форма відчуження людини від себе під тиском непереможних обставин робить абсолютно неможливим повернення до цивілізованого суспільства; канібалізм тут – не проста форма боротьби менш розвинутого соціуму з іншим, численні приклади чого ми знаходимо в історії колонізації віддалених куточків земного шару 11–18 ст.

Останнім з класифікації Шиена згадаємо концепт «тіла зомбі» у постапокаліптичному романі «Zone One» Колсона Вайтхеда 2011 р., який присвячено змалювання наслідків та процесу відновлення після нищівного зомбі-вірусу, який перетворює людей на інфікованих «живих мерців». «Тіло зомбі» символізує собою вимушений перехід людини з однієї форми фізичного буття в іншу під впливом критичного й непереможного фактору – заразного вірусу, що, як ми вже бачили вище, і потрапляє в поле уваги критичного постгуманізму, так само як і мають місце в романі й теми дегуманізації, повернення до цивілізованого життя й критика класичних гуманістичних ідеалів на фоні всесвітньої катастрофи. Потрібно зазначити, що згаданий троп зустрічається в сучасній науково-фантастичній постапокаліптичній літера-

турі й інших формах медіа набагато частіше, ніж, наприклад, те саме «тіло людоджера» або «клоноване тіло» й зазвичай характеризується чіткою рамочною конструкцією та формульністю, що робить його легко визнаєвим та привабливим для широкої аудиторії.

Менш конкретний та водночас, більш амбівалентний – на думку Стефана Гербрехтера (Herbrechter, 2020: 4) – підхід щодо класифікації форм «нового гуманізму» пропонується Пітером Боксоллом в роботі «Science, Technology, and the Posthuman» (2015). Головним фактором, що впливає на природу людського тіла в постгуманістичній теорії у Боксолла, є технологізація та її місце у розвитку та існуванні людства. Так, технології, які дозволяють людині розширювати сфери власного впливу у світі та підкорювати своє оточення, в той самий час працюють на виснаження, приниження людини; за висловом дослідника, «It is one of the peculiar contradictions of modernity that the technology that extends the reach of the human, that helps humans to master their environment, also works to weaken the human itself as a category» (Voxall, 2015: 127). Реалізацією цього постгуманістичного парадоксу є, наприклад, поточна екологічна криза, що загрожує нашій планеті – символічно «технології, які дозволили людству контролювати планету, також роблять її непридатною до життя як для людей, так і для всіх інших видів» (Voxall, 2015: 127). Звідси, відповідно, й розрізнення тіл не за форматом їх перетворень (мутант, зомбі тощо), а за загальним ступенем впливу на них науково-технічного прогресу; а отже, формується дещо дуалістична класифікація, з одного боку якої – тіло людини з притаманною йому резистентністю до змін та іманентним бажанням зберегти вихідну природню форму, а з іншого – всі можливі техномодифікації, які на першій погляд спрощують наше існування в цьому світі, проте водночас формують підґрунтя для непередбачених зараз наслідків.

Нарешті, в цьому контексті примітним є збірник наукових праць «Posthumanism in Young Adult Fiction: Finding Humanity in a Posthuman World» (2018) під редакцією Аніти Тарр та Донни Р. Вайт. Цей збірник, по-перше, є своєрідною компіляцією та опрацюванням наукових праць, присвячених розгляду широкої постгуманістичної проблематики в сучасній англійській прозі: «антиантропоцентризму, демократизації влади та вдосконалення тіла, гібридності, розмивчатості кордонів між людиною та нелюдським, різноманітності та множинності, тіла як інструменту зв'язку із середовищем» (Tarr, White, 2018: 16); по-друге, фокус

уваги дослідників зосереджується на розгляді літературних творів (в абсолютній більшості, романів) відповідної тематики, орієнтованих на читачів молодшого дорослого віку – демографії прибіл. 16–40 років, яка, на думку авторів, здатна найбільш активно й творчо реагувати на виклики новітньої доби, як того потребує наша змінна пост-епоха. В цій праці Тарр та Вайт класифікують художні та наукові праці за об'єктом їх дослідження, формуючи чотири інтегральні категорії, які багато в чому є перехресними з іншими наявними класифікаціями постгуманістичного в літературі загалом, та постгуманістичних тіл зокрема.

Перша частина монографії має назву «Networked Subjectivities» та включає есе Метью Доннер та Шеннон Гарві, які досліджують концепт «суб'єктності як множинний та постійно змінний» (Tarr, White, 2018: 16); під множинною «мережевою» суб'єктністю мається на увазі здатність дійових осіб цих літературних творів до ментального, розумового об'єднання в своєрідну мережу, за допомогою якої вони, відкриваючи власну вразливість, можуть нарешті віднайти своє справжнє «я». При цьому, цей концепт не відкидає важливості існування та самоідентифікації окремої особистості всередині цієї мережі, проводячи паралель між концептуальною ментальною та існуючою інтернет-мережею (Tarr, White, 2018: 16). Друга група з п'яти есе авторів Анжели Інсенї, Ферне Мерріліз, Марини Метлок, Патрісії Кеннон та Донни Р. Вайт в розділі «The Monstrous Other: Posthuman Bodies» нап'ямую опікується питаннями трансгуманістичного та метагуманістичного характеру: трансформації або штучного створення людських тіл у формі кіборгів, клонів, гібридів людей і тварин тощо, а також набуття героями надлюдських здібностей і дослідження їх адаптації до постлюдських радикально змінених тіл (Tarr, White, 2018: 16). Третя частина з промовистою назвою «Posthumanism in Climate Fiction» присвячена аналізу зв'язків людини та зруйнованого екологічними катастрофами світу, в якому завданням окремої особистості стає пошук своєї суб'єктності заради виживання та адаптації до несприятливих умов, впливу на які ця особистість майже не має (Tarr, White, 2018: 17). Заключний, четвертий розділ «Accepting/Rejecting Posthumanist Possibilities» фокусується на екзистенційному виборі людини – відгукнутися на виклик та прийняти постлюдські здібності, усвідомлюючи всі ризики та відповідальність за набуття нових сил та можливостей, чи зберегти status quo і йти шляхом усвідомлення цінності природньої, технічно-немодифікованої істоти (Tarr, White, 2018: 18).

Постгуманістичним за своєю суттю може бути не лише вихідний літературний твір, проте й сам метод прочитання тієї чи іншої праці. Каллус та Хербрехтер так описують постгуманістичне прочитання літератури: «It is possible to read texts in the widest sense attributed to this word by poststructuralism, through the way they set up a catalogue of assumptions and values about what it means to be human» (Callus, Herbrechter, 2020: 95). Відповідно до згаданого постструктуралістського принципу Дерріди, в новому прочитанні творів не потрібно обмежуватися літературою конкретної епохи, яка за часом співпадає з тією ж епохою деконструктивістської думки, оскільки потенційно існуючі в тексті сенси формуються не виключно в процесі написання твору, а утворюються власно читачем під час його прочитання. За постулатами школи рецептивної естетики це означає, що читач виступає не лише пасивним реципієнтом, а й активним співавтором літературного твору, що сам творить нові унікальні значення з зафіксованої на письмі вихідним автором системи знаків та символів.

Центральним в цьому процесі виступає філософське та літературознавче поняття «іншості», що проектується на людину і дає змогу співчувати та співпереживати такій позиції, яка турбує та скасовує ідентичність, одночасно намагаючись відновити те, що є знайомим і визначальним (Callus, Herbrechter, 2020: 96). Так, до постгуманістичного прочитання з позиції «іншості» відкритий майже будь-який гуманістичний та антропоцентричний (а, отже, й людино-орієнтований) літературний текст; наразі, в літературознавстві та літературній критиці спостерігається тенденція до переосмислення добре відомих класичних творів минулих епох. Репрезентативною в цьому контексті є праця «The Posthuman that Could Have Been: Mary Shelley's Creature» (2016) професорки Маргаріти Карратеро-Гонзалес з Гранадського університету, Іспанія, в якій авторка зосереджується на постгуманістичному аспекті зустрічі між істотою Франкенштейну та його творцем. Уважно аналізуючи центральну частину роману Шеллі, Карратеро вказує на присутню в позиції автора по відношенню до монстра емпатію та етичність, коли одним із нараторів виступає власне Істота, змушуючи читача відмовитися від очікуваного антропоцентричного погляду та особисто відчувати реалізацію категорії «іншості» (otherness), ототожнюючи себе з Істотою, а не доктором Франкенштейном. Таким чином, читач відходить від звичної для готичного роману категорії «монстра» і вже з нових, фактично, постгуманістичних позицій

встановлює з ним власний гуманістичний та етичний зв'язок (Carretero-Gonzalez, 2016: 59). Аналіз Карратеро-Гонзалес також проливає світло на співіснування надлюдських і постлюдських дискурсів у романі: висловлюючи своє бажання створити вдосконалений вид, Віктор справді передбачає трансгуманістичні дискурси вдосконалення людства, проте, залишається неспроможним здійснити перехід до постлюдської фази, яка надала б людяності його створінню (Iovino, 2016: 15). На цьому прикладі ми бачимо, що тематична та проблемна відповідність колу інтересів постгуманістичної критики дає змогу знаходити нові прочитання та конотації існуючим трактуванням того чи іншого тексту.

Таким чином, постгуманістичне прочитання літератури з позиції сучасної філософської думки можливе і для творів-репрезентантів попередніх періодів в історії літератури та гуманізму, особливо, якщо ми виходимо за рамки технологічно-орієнтованого напрямку постгуманізму і не обмежуємось критерієм дослідження техно-модифікацій людини в творі; головним в цьому випадку буде не лише об'єкт вивчення, а сам суб'єктивний модус прочитання.

Стосовно сутності постгуманістичного підходу до рецепції тексту можна виділити наступне. Як криється в морфології назви філософської та літературно-критичної течії, ключовим для прочитання в широкому сенсі виступає всебічний аналіз та деконструкція опозиції «human» – «non-human» і всього, що може бути з цим пов'язано. Постгуманістичне прочитання практично виявляє опозиції між людським і нелюдським у тексті і має на меті продемонструвати, наскільки важливим є відмова від жорсткої диференціації між цими поняттями; воно критично оцінює умовні хитрощі, до яких вдається автор у тексті для захисту цілісності та чистоти цих категорій. Таке прочитання пропонує більш інклюзивний до всіх форм людського «я» підхід, менш критичний спосіб мислення про людину в її постлюдських формах і трансформаціях, а також про місце людини в процесі постгуманізації (Callus, Herbrechter, 2020: 101).

Для того, щоб постгуманістичне прочитання стало можливим, потрібна деконструкція поняття «людина» в свідомості реципієнта, вихід за межі класичної моделі мислення: «читати постгуманістично – це читати проти себе, проти власного глибоко-укоріненого бачення себе як частини або навіть представника певного «виду» (Callus, Herbrechter, 2020: 96), тобто читати з позицій «іншості». Постгуманістична «іншість» полягає в тому, щоб знайти себе одночасно в межах іден-

тичності та відмінності, а також – у межах стратегії радикальної світоглядної деконструкції (Callus, Herbrechter, 2020: 96). Такі ідеї, відображені в постгуманістиці, стають органічною частиною та доповненням метамодерністського світосприйняття та світовідчуття сучасної людини.

Висновки. У ході проведеного теоретичного дослідження було зроблено спробу наочно проілюструвати, як саме постгуманістичне ідейне ядро в літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. відповідає сучасним тенденціям, присутнім в міждисциплінарному (філософському, культурологічному тощо) дискурсі про природу людини. Так, аналізуючи матеріали низки міждисциплінарних та літературознавчих праць авторів Пітера Боксолла, Прамода К. Найра, Кетрін Хейлз, Донни Р. Вайт, Стефана Гербрехтера, Мануелли Россіні, Йвана Каллуса, Роберта Іглстоуна та інших було встановлено наступне: від-

повідно до консолідованої думки дослідників у полі «нового гуманізму», художня література залишається тим простором, на якому опрацьовуються певні світоглядні концепції, і, конкретно, в межах триваючого дискурсу про радикальне оновлення гуманізму – концепції нового, пост-, транс-гуманізму тощо в їх різних вимірах. Усвідомлення місця та значення художньої літератури в сучасному постгуманістичному дискурсі дозволяє використовувати інтегральний підхід до вивчення теоретичного філософського підґрунтя та розглядати конкретні практичні шляхи його реалізації на основі існуючих класифікацій новогуманістичних течій в сучасній літературі та культурі. Перспективи подібних досліджень вбачаємо в подальшому практичному аналізі шляхів відтворення концепцій «нового гуманізму» в творах художньої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Boxall, P. Science, Technology, and the Posthuman. *The Cambridge Companion to British Fiction Since 1945*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. P. 127–142.
2. Callus, I., Herbrechter, S. What Is a Posthumanist Reading? *Angelaki Journal of Theoretical Humanities*, 13 (№ 1), 2020. P. 95–111.
3. Carretero-Gonzalez, M. The Posthuman that Could Have Been: Mary Shelley's Creature. *Relations. Beyond Anthropocentrism*, 4 (№ 1), 2016. P. 53–64.
4. Derrida, J. *Acts of Literature*. New York : Routledge, 1992. 456 p.
5. Eaglestone, R. *Contemporary Fiction, a Very Short Introduction*. London : Oxford University Press, 2013. 144 p.
6. Iovino, S. Posthumanism in Literature and Ecocriticism. *Relations. Beyond Anthropocentrism*, 4 (№ 1), 2016. P. 11–20.
7. Hayles, N. K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago : The University of Chicago Press, 1999. 144 p.
8. Herbrechter, S. Posthumanism and the Posthuman in Don DeLillo's Point Omega and Zero K. *Open Library of Humanities*, 6 (№ 2), 2020. P. 1–25.
9. Herbrechter, S. Posthumanist Literature? [Unpublished keynote]. *Approaching Posthumanism and the Posthuman Conference, Geneva, June 4–6, 2015*. 16 p.
10. Nayar, Pramod K. *Posthumanism*. Cambridge : Polity Press, 2014. 156 p.
11. Tamminen, E. (2018), *The Posthuman World of Philip K. Dick's Do Androids Dream of Electric Sheep?* [Master 's Thesis]. University of Helsinki, 2018. 49 p.
12. Tarr, A. *Posthumanism in Young Adult Fiction: Finding Humanity in a Posthuman World* / A. Tarr, D. R. White (eds). Jackson, MS : University Press of Mississippi, 2018. 290 p.
13. Santi, R. S. "We're modelled from trash": Confronting Transhumanism and Critical Posthumanism in Ishiguro's *Never Let Me Go*. *NEW LITERARIA*, Vol. 2, no 1, 2021. P. 149–155.
14. Sheehan, P. *Posthuman Bodies. The Cambridge Companion to the Body in Literature*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. P. 245–260.

REFERENCES

1. Boxall, P. (2015), Science, Technology, and the Posthuman. In James, D (Ed.) *The Cambridge Companion to British Fiction Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 127–142.
2. Callus, I., & Herbrechter, S. (2008), What Is a Posthumanist Reading? *Angelaki Journal of Theoretical Humanities*, 13(1), pp. 95–111.
3. Carretero-Gonzalez, M. (2016), The Posthuman that Could Have Been: Mary Shelley's Creature. *Relations. Beyond Anthropocentrism*, Vol. 4, no 1; *Past the Human: Narrative Ontologies and Ontological Stories, Part I*, pp. 53–64.
4. Derrida, J. (1992), *Acts of Literature*. New York: Routledge, 456 p.
5. Eaglestone, R. (2013). *Contemporary Fiction, a Very Short Introduction*. London: Oxford University Press, 144 p.
6. Iovino, S. (2016), Posthumanism in Literature and Ecocriticism. *Relations. Beyond Anthropocentrism*, Vol. 4, no 1; *Past the Human: Narrative Ontologies and Ontological Stories, Part I*, pp. 11–20.
7. Hayles, N. K. (1999), *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: The University of Chicago Press, 144 p.

8. Herbrechter, S. (2020), Posthumanism and the Posthuman in Don DeLillo's Point Omega and Zero K. *Open Library of Humanities*, 6(2), pp. 1–25.
9. Herbrechter, S. (2015, June 4–6), Posthumanist Literature? [Unpublished keynote] *Approaching Posthumanism and the Posthuman Conference, Geneva*.
10. Nayar, Pramod K. (2014), Posthumanism. Cambridge: Polity Press, 156 p.
11. Tamminen, E. (2018), The Posthuman World of Philip K. Dick's *Do Androids Dream of Electric Sheep?* [Master 's Thesis, University of Helsinki].
12. Tarr, A., & White, D. R. (Eds.). (2018), Posthumanism in Young Adult Fiction: Finding Humanity in a Posthuman World. Jackson, MS: University Press of Mississippi, 290 p.
13. Santi, R. S. (2021), "We're modelled from trash": Confronting Transhumanism and Critical Posthumanism in Ishiguro's *Never Let Me Go*, *NEW LITERARIA*, Vol. 2, no 1. pp. 149–155.
14. Sheehan, P. (2015), Posthuman Bodies. In D. Hillman, & U. Maude (Eds.), *The Cambridge Companion to the Body in Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 245–260.